

Advies actualisatie EVZ beleid Gelderland

Vlindermodellen vuurvlinder en ijsvogelvlinder

Advies actualisatie EVZ beleid Gelderland: modellen vuurvlinder en ijsvogelvlinder

Tekst

Michiel Wallis de Vries

Rapportnummer

VS2023.047

Projectnummer

P-2023.111

Productie

De Vlinderstichting
Mennonietenweg 10
Postbus 506
6700 AM Wageningen
T 0317 46 73 46
E info@vlinderstichting.nl
www.vlinderstichting.nl

Opdrachtgever

[Opdrachtgever]

Deze publicatie kan worden geciteerd als

Wallis de Vries, M.F. (2023) *Advies actualisatie EVZ beleid Gelderland: modellen
vuurvlinder en ijsvogelvlinder*. Rapport VS2023.047, De Vlinderstichting, Wageningen.

Trefwoorden

Natuurbeleid, ecologische verbindingzones, soortenbescherming, dagvlinders

Oktober 2023

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigden/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van De Vlinderstichting, noch mag het zonder een dergelijke toestemming gebruikt worden voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoud

Inhoud	3
1 Inleiding.....	4
Aanleiding.....	4
Doelstelling.....	4
2 Natuurnetwerk en verbindingzones	5
3 Model vuurvlinder.....	7
Commentaar op de modelomschrijving	7
Aanbevelingen inrichting	7
Doelsoorten.....	8
Advies ecologische verbindingzones	8
4 Model IJsvogelvlinder	10
Aanbevelingen inrichting	10
Doelsoorten.....	10
Advies ecologische verbindingzones	11
5 Literatuur	13

1 Inleiding

Dit rapport biedt een advies over de actualisatie van het EVZ beleid voor de provincie Gelderland vanuit de modellen voor 'Ijsvogelvlinder' en 'Vuurvlinder'.

Aanleiding

Al sinds begin 2000 probeert de provincie Gelderland natuurgebieden met elkaar te verbinden door middel van ecologische verbindingzones (in feite een uitwerking van de Ecologische Hoofstructuur, ofwel het tegenwoordige Natuur Netwerk Nederland). Voor de inrichting van die verbindingzones wordt gebruik gemaakt van modellen die zo goed mogelijk weergeven hoe die verbindingzones eruit moeten zien wat betreft landschapselementen, afstand tussen elementen en afmetingen. De modellen zijn vaak gebaseerd op één modelsoort, waarbij de gedachte is dat in het kielzog van die modelsoort een hele trits van soorten kan meeliften. Voor vlinders gaat het om de modellen ijsvogelvlinder voor soorten van vochtige bossen en vuurvlinder voor schrale graslanden.

In 2022 heeft een evaluatie van het Gelderse EVZ-beleid plaatsgevonden. Op basis daarvan wordt het EVZ-beleid geactualiseerd. Daarbij worden ook de richtlijnen uit de modellen tegen het licht gehouden. Deze zijn ruim twintig jaar geleden opgesteld en mogelijk achterhaald door nieuwe kennis. Daarnaast wordt overwogen om de modellen ook meer toe te spitsen op locatie en afzonderlijke doelsoorten. Hebben ijsvogelvlinder en keizersmantel nog speciale voorzieningen nodig, of weten die zich nu al vrij goed te verspreiden? En omgekeerd, hebben geelsprietdikkopje en gentiaanblauwtje nog iets aan ecologische verbindingen tussen leefgebieden, als het aantal leefgebieden zo klein is? Hieraan gerelateerd is een andere vraag: liggen de op kaart gezette EVZ's voor vlinders op de juiste plek?

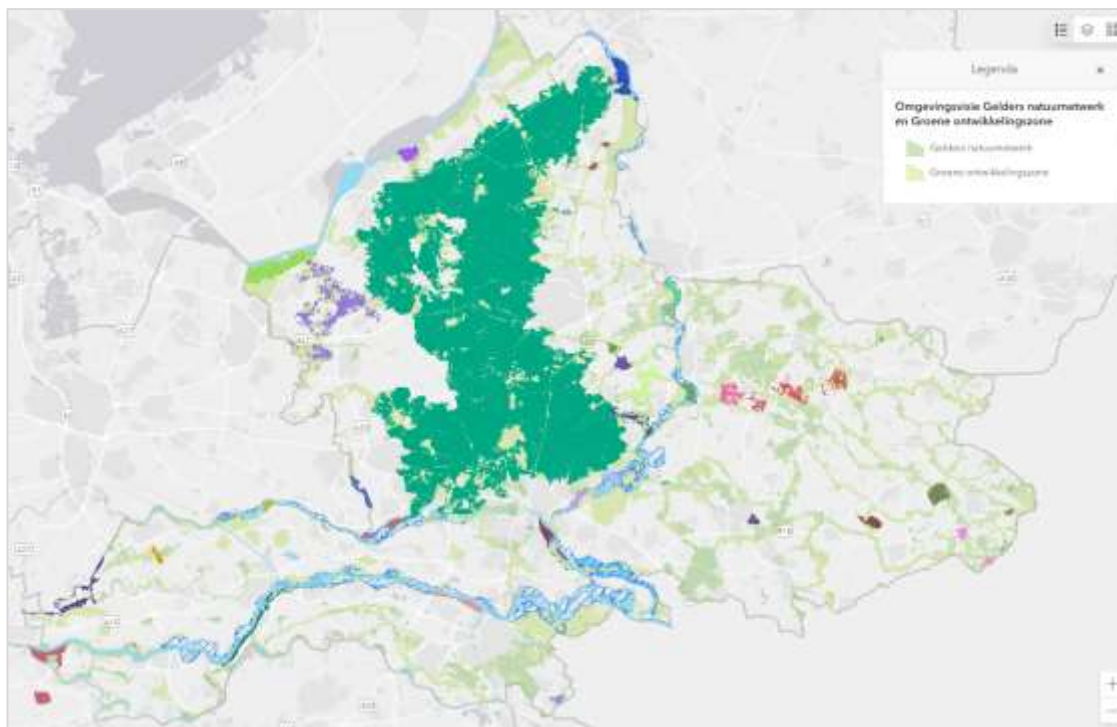
Doelstelling

Deze rapportage adviseert over het EVZ beleid vanuit de modellen voor 'Ijsvogelvlinder' en 'Vuurvlinder'. Daartoe wordt allereerst een overzicht gegeven van de geplande ecologische verbindingzones in relatie tot het Gelders Natuurnetwerk. De twee vlindermodellen en de bijbehorende meeliftende soorten zijn becommentarieerd vanuit bestaande expertise. Ten slotte is geadviseerd welke van de voorgestelde verbindingzones voor elk van de modellen kansen bieden voor de vlinders onder de doelsoorten.

2 Natuurnetwerk en verbindingzones

Gelderland heeft veel natuurgebieden, samen vormen zij het Gelders Natuurnetwerk (GNN). We ontwikkelen nieuwe natuur rondom bestaande natuurgebieden en samen met andere partijen werken we aan natuurherstel.

Rondom het Gelders Natuurnetwerk zijn groene ontwikkelingszones gepland (Figuur 1) waarin de ecologische verbindingzones (EVZ) gerealiseerd moeten worden.

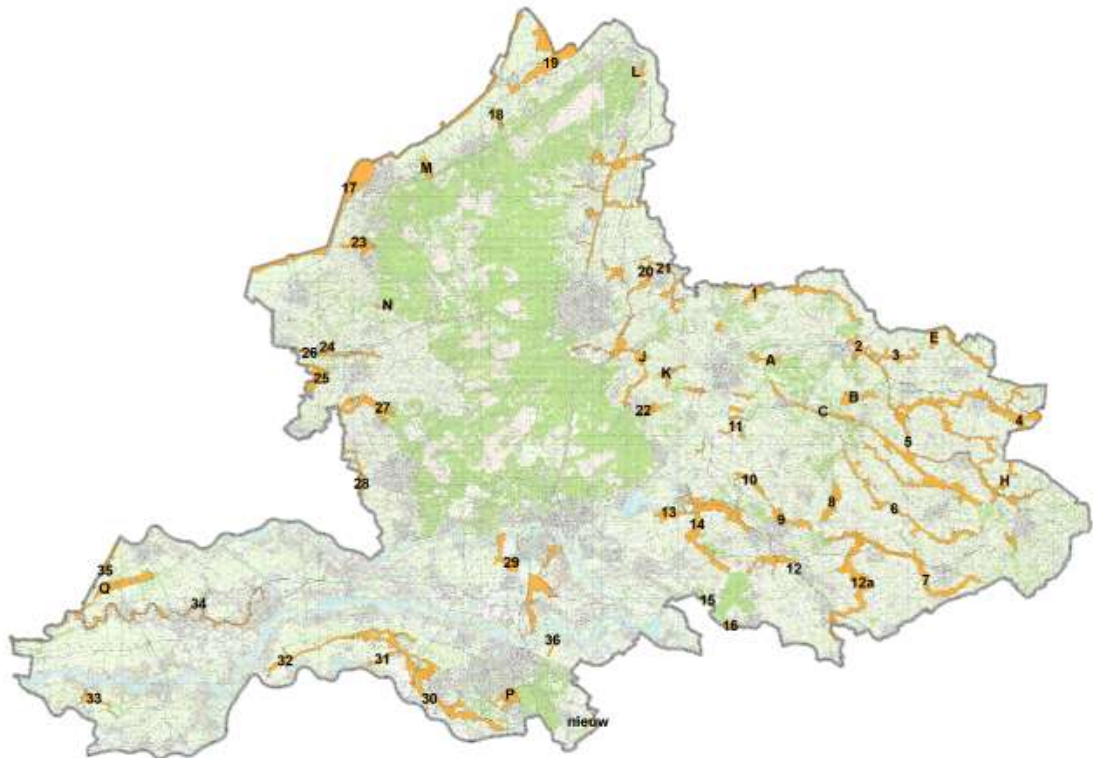

Figuur 1: Gelders Natuurnetwerk met daarin de Gelderse Natura2000-gebieden in verschillende tinten gekleurd en de ecologische verbindingen van de groene ontwikkelingszones (lichtgroen) (bron: <https://www.gelderland.nl/themas/natuur/gelderse-natuurgebieden>).

De provincie Gelderland gebruikt zogenaamde modellen om de doeltoekenning van ecologische verbindingzones aan te geven. Een model kan bestaan uit een landschapszone, een corridor en stapstenen:

- Een landschapszone is een zone van een vastgestelde, per model verschillende, breedte. De gehele zone vormt de ecologische verbindingzone. De zone bestaat uit (veelal) agrarisch cultuurlandschap met landschapselementen. Aard, hoeveelheid en ruimtelijke rangschikking van de landschapselementen in de landschapszone verschillen per model en bepalen de werking van de zone voor de doelsoorten.
- Stapstenen zijn natuur- of bosgebiedjes van ten minste enige hectares groot waarin een doelsoort voor de verbindingzone een geschikte plek vindt om zich voort te planten en (meestal) ook de rest van zijn levenscyclus in door te brengen. De inrichting en het beheer van stapstenen verschilt per gekozen model en doelsoort.
- Een corridor is een min of meer aaneengesloten “lint” van landschapselementen die een verbinding vormt tussen de stapstenen. Het doel van de verbindingzone bepaalt welke landschapselementen geschikt zijn voor de corridor.

De ecologische verbindingzones zijn voor de volgende modelsoorten uitgewerkt: das, kamsalamander, hagedis, vuurvlieder, ijsvogelvlieder, rietzanger en winde. Aan elk model

Figuur 2: Ligging van de geplande ecologische verbindingzones van de groene ontwikkelingszones met nummering (bron: Provincie Gelderland).

zijn verschillende doelsoorten toegedeeld die met de inrichting van een verbindingzone voor de modelsoort kunnen meeliften.

In de volgende twee hoofdstukken wordt allereerst de modelbeschrijving door de provincie gegeven. Daarop volgt het advies vanuit onze expertise over aanbevolen aanpassingen en wordt geadviseerd welke ecologische verbindingzones voor de modellen prioriteit verdienen om te selecteren.

Het voorkomen van relevante soorten is in beeld gebracht op basis van de polygonen van sinds 1990 bekende populaties (Wallis de Vries & Oteman, 2019). Dit zijn clusters van waarnemingen op onderlinge afstanden van maximaal 500 meter. In de kaartbeelden zijn daarnaast de waarnemingen uit de NDFF van de soorten uit de laatste 5 jaar opgenomen (alleen waarnemingen met een nauwkeurigheid van 200 meter of preciezer).

3 Model vuurvliinder

Dit model is bestaat uit grote en kleine stapstenen van schraal grasland en heide, gelegen in een landschapszone. Het model is gebaseerd op de vele vlindersoorten van heide en schraalgrasland, die sterk achteruitgegaan zijn, zoals heivliinder, heideblauwtje, bruine vuurvliinder, kommavliinder, aardbeivliinder. Vele andere m.n. ongewervelde dieren, zoals knautiawespbij, en vogels, m.n. grauwe klauwier en kwartel, kunnen meeprofiteren.

Een kanttekening bij dit model is, dat veel soorten van heide zich moeilijk verspreiden en relatief grote leefgebieden (ca. 100 ha) nodig hebben. De consequentie daarvan is dat ecologische verbindingzones voor veel van deze soorten niet zullen functioneren. Combinatie met model hagedis ligt voor de hand, omdat beide modellen zijn ontwikkeld voor fauna van zonnige, schrale plekken (heide, zand, schraal grasland). Hagedis eist echter een corridor en is beter toepasbaar in kleinschalig landschap, terwijl vuurvliinder een bredere landschapszone in open landschap vraagt.

Landschapszone

Een 500 m brede zone van open landschap met bloemrijke bermen en slootkanten. Dicht bos belemmert de dispersie.

Stapsteen

Begroeiing stapsteen: schraal grasland of heide.

Minimum oppervlakte stapsteen: groot 4 ha, klein 0,5 ha

Onderlinge afstand stapstenen: groot 2 km, klein 500 meter

Commentaar op de modelomschrijving

De twee bovenstaande kanttekeningen lijken voor de geen belangrijke belemmering voor de doelsoorten bruine vuurvliinder, geelsprietdikkopje en heideblauwtje. Wel is het heideblauwtje aangewezen op echt schrale milieus met struikhei of dophei om een succesvolle verbinding tot stand te brengen.

Aanbevelingen inrichting

- Gradiënten van droog naar nat zijn voor deze soorten erg belangrijk. Het gaat dus niet alleen om droge milieus! Zeker in tijden van klimaatextremen zijn overgangen van droog naar nat extra waardevol. Dus benut deze overgangen bij de inrichting van verbindingzones.
- De doelsoorten van dit model, zeker de bruine vuurvliinder, kunnen deels ook goed uit de voeten bij een kleinschalig landschap, mits het open leefgebied het grootste aandeel inneemt. Beschutting door struwelen kan bevorderlijk zijn voor de dispersie. Dus het contrast met model hagedis is zeker voor een verbindingzone niet per se groot.
- De breedte van verbindingzones met bloemrijk grasland dient >5 m te zijn (zie Wallis de Vries et al., 2018). Bij voorkeur zit hierin pleksgewijs wat struweel, dit bevordert de dispersie. Ook brede bermen en taluds kunnen dus in aanmerking komen. Dit is in feite een concretisering van de landschapszone met een corridor.
- In een landschap met voldoende stapstenen is zo'n corridor van lijnvormige elementen niet per se nodig. Als die ontbreken is het ontwikkelen van lijnvormige structuren belangrijk, minimaal 2 doorgaande lijnen door de landschapszone.
- Combinaties van stapstenen met corridors zijn ook goed mogelijk.
- Fasering in het beheer van maaien en begrazen is essentieel. Gebruik de richtlijnen van KleurKeur bij de aanbesteding en uitvoering van het graslandbeheer (vlinderstichting.nl/kleurkeur/).
- Verschraling is vooral belangrijk in ruige, structuur- en bloemenarme graslanden. Ophoping van voedingsstoffen moet ook in reeds schrale en matig voedselrijke milieus worden voorkomen. Daarvoor is afvoeren van het maaisel belangrijk.

Doelsoorten

Van de vlinders zijn voor dit model geselecteerd: aardbeivlinder, bruine eikenpage, bruine vuurvlinder, geelsprietdikkopje, gentiaanblauwtje, heideblauwtje, heivlinder en kommalvlinder.

N.B. In de modelbeschrijving staat ook zilveren maan genoemd, maar deze is niet opgenomen in de tabel met doelsoorten. Gezien het huidige beperkte voorkomen van de zilveren maan in Gelderland en de sterke binding van de soort aan natte schraallanden is het niet te verwachten dat de soort op korte termijn zal profiteren van ecologische verbindingzones.

Van de bovengenoemde soorten is de bruine eikenpage verdwenen uit de provincie. Voorts zijn aardbeivlinder, gentiaanblauwtje, heivlinder en kommalvlinder beperkt tot Natura 2000-gebied de Veluwe en zijn er daarom vooralsnog geen populaties die via de geplande EVZ's verbonden kunnen worden. De aandacht richt zich op de korte en middellange termijn dus vooral op bruine vuurvlinder, geelsprietdikkopje en heideblauwtje.

Advies ecologische verbindingzones

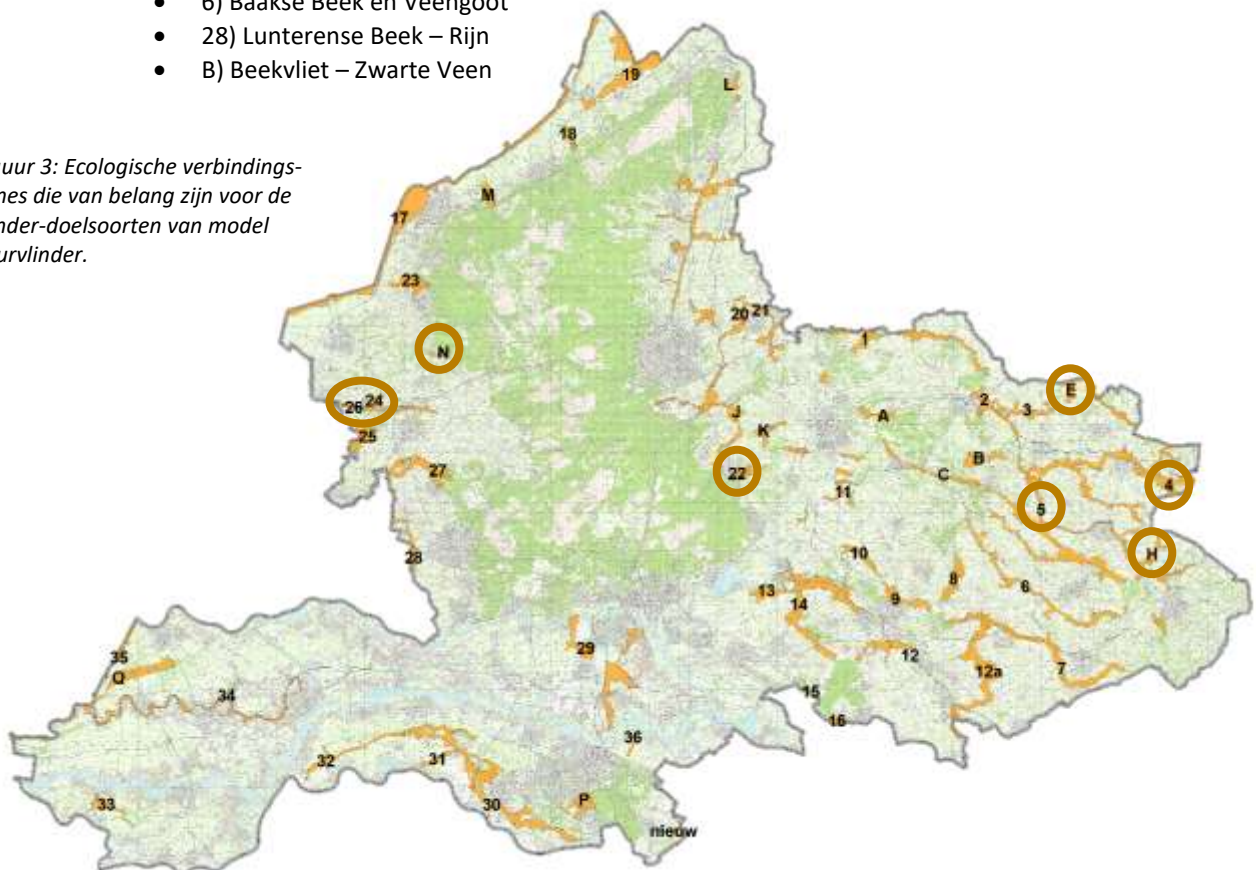
De volgende verbindingzones zijn voor de vlinder-doelsoorten van model vuurvlinder van belang (zie Figuur 3 voor de EVZ's en Figuren 4 a - c voor het voorkomen van de soorten):

- 4) Berkel: bruine vuurvlinder, heideblauwtje
- 5) Groenlose Slinge: geelsprietdikkopje, heideblauwtje
- 22) Eerbeek: bruine vuurvlinder
- 24) Meerveld – Erica: heideblauwtje
- 26) Esvelderbeek: heideblauwtje (*in aanvulling op selectie provincie*)
- E) Schipbeek / Buurser beek: bruine vuurvlinder, heideblauwtje
- H) Korenburgerveen – Klooster: geelsprietdikkopje
- N) Veluwe – landgoederen Veldbeek: bruine vuurvlinder, heideblauwtje

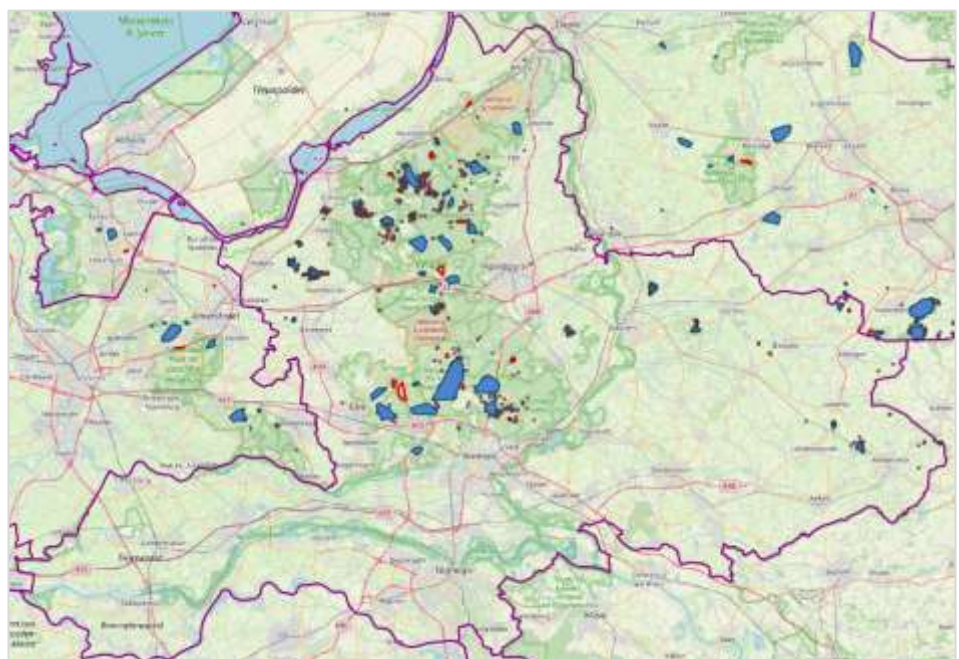
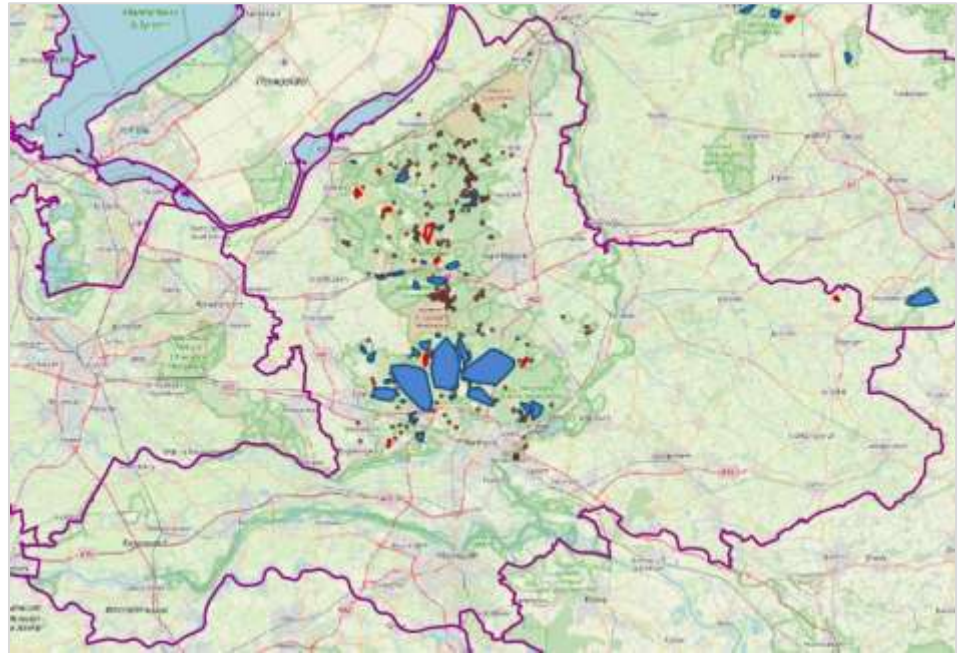
Van weinig belang voor deze doelsoorten (maar wel door de provincie geselecteerd) zijn:

- 6) Baakse Beek en Veengoot
- 28) Lunterense Beek – Rijn
- B) Beekvliet – Zwarte Veen

Figuur 3: Ecologische verbindingzones die van belang zijn voor de vlinder-doelsoorten van model vuurvlinder.

Figuur 4: Voorkomen van drie doelsoorten van model vuurvliinder: a) bruine vuurvliinder, b) geelspriet-dikkopje en c) heideblauwtje. Getoond zijn de waarnemingen uit de periode 2018-2023 en vlakken met bestaande (blauw) en verdwenen (rood) populaties (niet voor geelsprietdik-kopje).

4 Model IJsvogelvinder

Dit model bestaat uit grote en kleine stapstenen bestaande uit bos met veel variatie in de structuur, in een landschapszone. Het is met name bedoeld voor organismen die niet zozeer uitgestrekte bossen nodig hebben, als wel bos met een hoge kwaliteit: vochtig, met gevarieerde samenstelling en structuurrijke randen en open plekken. Bijvoorbeeld de kleine ijsvogelvinder en de grote weerschijnvinder profiteren van dit model. Tevens dient het model om kleine, geïsoleerde maar waardevolle bosjes uit hun isolement te halen.

Landschapszone

Een zone van 250 m breed van kleinschalig landschap of open bos. In een agrarisch landschap bevorderen houtwallen de dispersie.

Stapsteen

Begroeiing stapsteen: vochtig loofbos met open plekken en structuurrijke randen.

Minimum oppervlakte stapstenen: groot 10 ha, klein 1 ha

Onderlinge afstand stapstenen: groot 5 km, klein 1,5 km

Aanbevelingen inrichting

- Geleidelijke mantel/zoom-overgangen tussen bosrand of singel en grazige vegetatie, met struwelen van braam of sleedoorn en bloemenaanbod van o.m. kale jonker, koninginnenkruid en boerenwormkruid zijn voor deze soorten bijzonder belangrijk: deze bieden een beschut microklimaat, nectar en waardplanten. Een gefaseerd beheer waarin een deel van de randen van tijd tot tijd worden teruggezet om dan weer over een reeks van jaren te kunnen terug groeien is daartoe effectief.
- Dergelijke structuurrijke bosranden kunnen goed worden gecombineerd met het inrichten van een groen/blauwe dooradering.
- Een goed ontwikkelde bosrand heeft een breedte van 15 meter, met een mantelzone van struiken en jonge bomen van 5 tot 10 meter breed (Termaat, 2008). Zo'n bosrand kan in bestaand bos worden ontwikkeld door hetzij inhammen te kappen, hetzij doorstruweel uit te laten breiden in aangrenzend grasland. Ook kan een bestaand lijnelement worden verbreed of een nieuw lijnvormig element worden aangelegd. Ook daarbij is een breedte van 15 meter wenselijk.
- Robuuste lijnvormige elementen zijn dan in feite corridors die de aanwezigheid van stapstenen minder noodzakelijk maken. In een gebied zonder stapstenen zijn twee corridors van 15 m breed ideaal. Als er wel stapstenen aanwezig zijn dan kan een wat smallere corridor (5-10 m breed) ook bijdragen aan de ecologische verbinding.
- De zoom van ruigtekruiden moet minimaal eens in de vier jaar (gefaseerd) gemaaid worden, zodat er altijd jongere en oudere delen aanwezig zijn.

Doelsoorten

Van de vlinders zijn voor dit model geselecteerd: bosparemoervlinder, grote weerschijnvinder, keizersmantel, kleine ijsvogelvinder.

- Aanbeveling is ook om de landelijk bedreigde sleedoornpage als doelsoort voor dit model op te nemen.

Van de bovengenoemde soorten is de bosparemoervlinder beperkt tot Natura 2000-gebied de Veluwe en zijn er daarom geen populaties die via de geplande EVZ's verbonden kunnen worden. Grote weerschijnvinder en keizersmantel kunnen wel profiteren van geschikte stapstenen (bosranden met boswilg en grauwe wilg voor grote weerschijnvinder, met bosviooltje voor keizersmantel), maar beide soorten zijn dermate mobiel dat ze niet sterk afhankelijk zijn van verbindingzones om zich door het landschap

te verspreiden. De aandacht richt zich op de korte en middellange termijn dus vooral op de kleine ijsvogelvinder en aanvullend ook op de sleedoornpage.

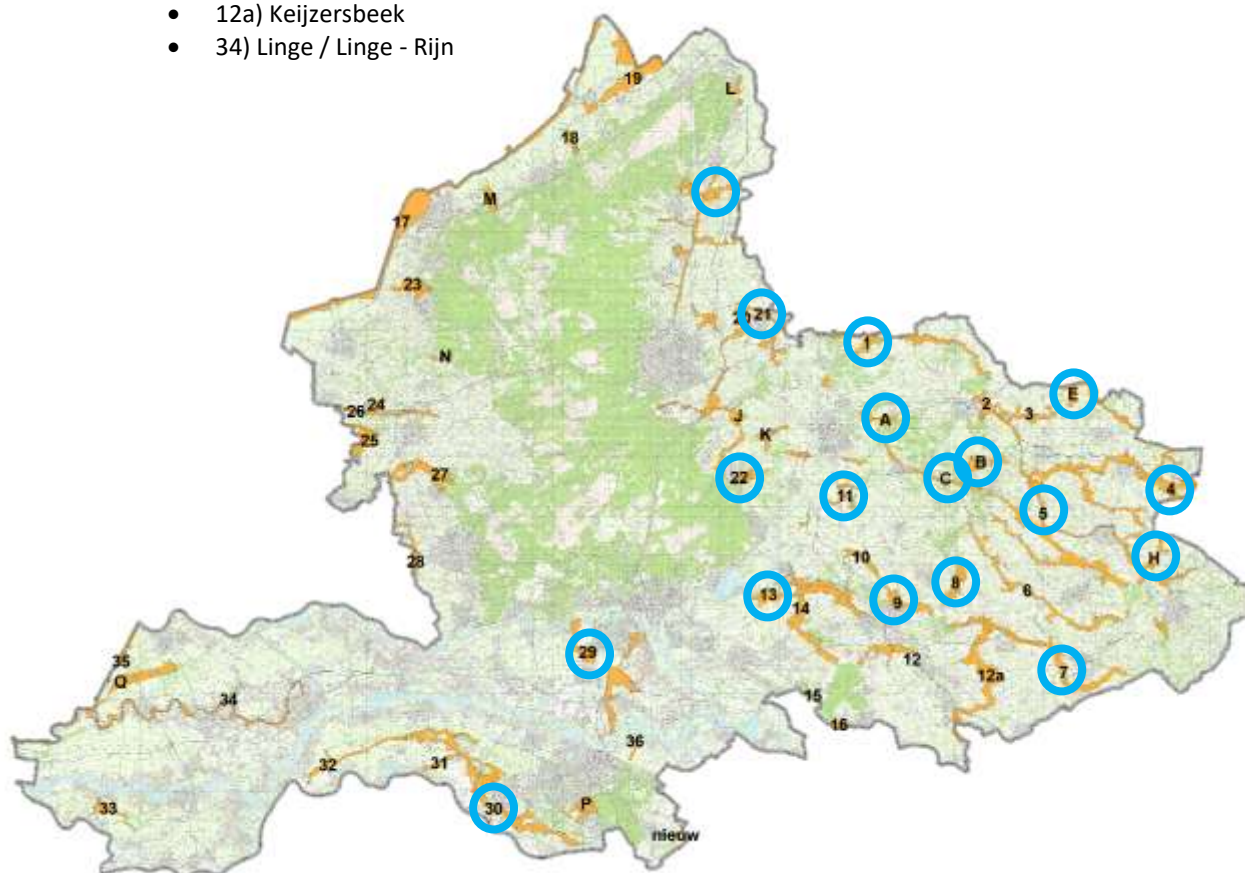
Advies ecologische verbindingzones

De volgende verbindingzones zijn voor de vlinder-doelsoorten van model vuurvinder van belang (zie Figuur 5 voor de EVZ's en Figuren 6 a & b voor het voorkomen van de soorten):

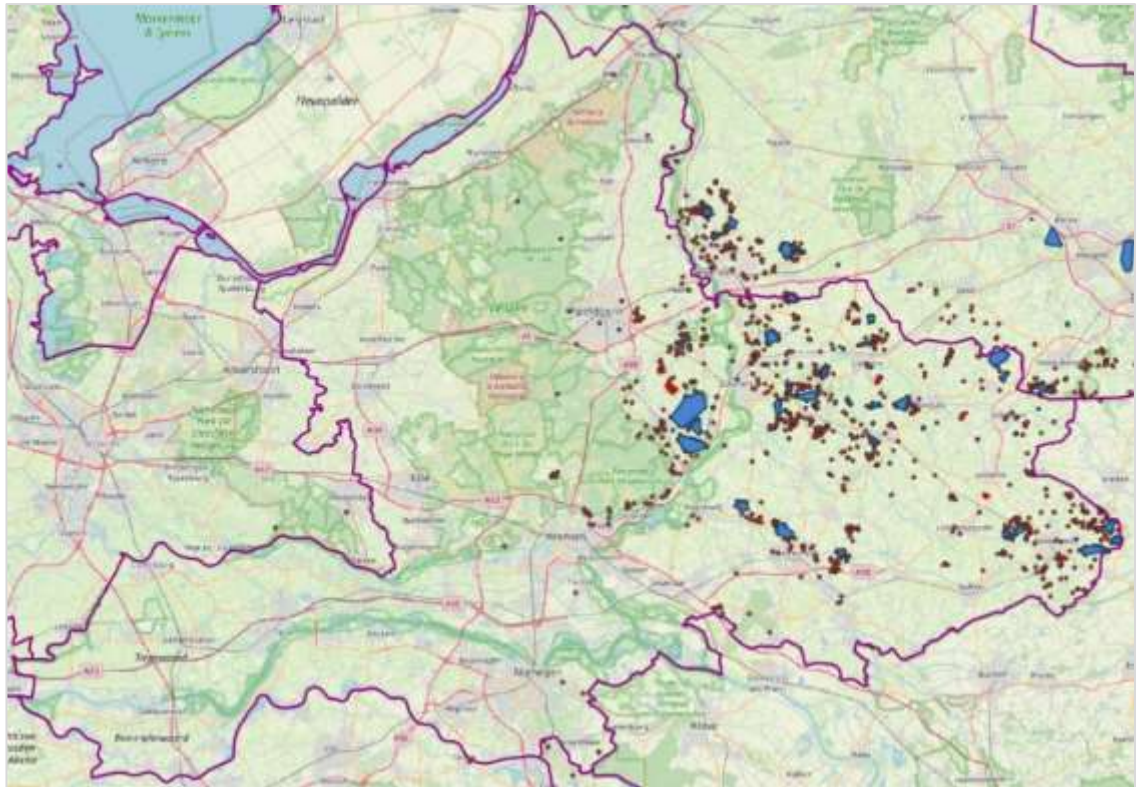
- 1) Dortherbeek: kleine ijsvogelvinder *(in aanvulling op selectie provincie)*
- 4) Berkel: kleine ijsvogelvinder
- 5) Groenlose Slinge: kleine ijsvogelvinder
- 7) Boven Slinge: kleine ijsvogelvinder
- 8) Halsche Vloed: kleine ijsvogelvinder *(in aanvulling op selectie provincie)*
- 11) Hengelose beek / Graafschap IJssel: kleine ijsvogelvinder
- 13) Rechter Oever: kleine ijsvogelvinder, sleedoornpage *(in aanvulling op selectie provincie)*
- 21) Twello: kleine ijsvogelvinder *(in aanvulling op selectie provincie)*
- 22) Eerbeek: kleine ijsvogelvinder *(in aanvulling op selectie provincie)*
- 29) Arnhem-Zuid: sleedoornpage *(in aanvulling op selectie provincie)*
- 30) Wijchen: sleedoornpage *(in aanvulling op selectie provincie)*
- A) De Graafschap rondom Zutphen: kleine ijsvogelvinder
- B) Bosscheurne: kleine ijsvogelvinder *(in aanvulling op selectie provincie)*
- C) Ruurlo – Vorden: kleine ijsvogelvinder *(in aanvulling op selectie provincie)*
- E) Schipbeek/Buurser Beek: kleine ijsvogelvinder *(in aanvulling op selectie provincie)*
- H) Korenburgerveen Zwillbrockervenn: kleine ijsvogelvinder
- Vendebroek / Epe: sleedoornpage *(in aanvulling op selectie provincie)*

Van weinig belang voor deze doelsoorten (maar wel door de provincie geselecteerd) zijn:

- 10) Hengelose Beek
- 12a) Keijzersbeek
- 34) Linge / Linge - Rijn

Figuur 5: Ecologische verbindingzones die van belang zijn voor de vlinder-doelsoorten van model ijsvogelvinder.

Figuur 6: Voorkomen van drie doelsoorten van model ijsvogelvinder: a) kleine ijsvogelvinder en b) sleedoornpage. Getoond zijn de waarnemingen uit de periode 2018-2023 en vlakken met bestaande (blauw) en verdwenen (rood) populaties.

5 Literatuur

Termaat, T. (2008). *De Kleine ijsvogelvlinder (Limenitis camilla): beschermingsplan voor de Kleine ijsvogelvlinder in Noord-Brabant*. De Vlinderstichting, Wageningen

Wallis de Vries, M.F. & Oteman, B. (2019). *Klimaatstresstest voor Dagvlinders in Gelderland*. Rapport VS2019.022, De Vlinderstichting, Wageningen.

Wallis de Vries, M.F., M.E. Nijssen & W.A. Ozinga, 2018. *Versterking van connectiviteit voor soorten van hellingschraallanden*. Rapport nr. 2018/OBN-224-HE, Vereniging voor Bos- en Natuureigenaren, Driebergen.

Deze rapportage adviseert over het EVZ beleid vanuit de modellen voor 'Ijsvogelvlinder' en 'Vuurvlinder'. Daartoe wordt allereerst een overzicht gegeven van de geplande ecologische verbindingzones in relatie tot het Gelders Natuurnetwerk. De twee vlindermodellen en de bijbehorende meeliftende soorten zijn becommentarieerd vanuit bestaande expertise. Ten slotte is geadviseerd welke van de voorgestelde verbindingzones voor elk van de modellen kansen bieden voor de vlinders onder de doelsoorten.